

4. Myronchak N. Silski zaklady kultury: den vchorashnii, den pryideshnii / N. Myronchak // Podil'ska zoria. – 2004. – 10 berez.; Balabko O. Kulturu pidvyshchenu v ranzi / O. Balabko // Kultura i zhyttia. – 1992. – 21 lystop.; Urazovska L. Khai liudy zaidut u nashu svitlytsiu, khai pisniu pochuiut u nii... / L. Urazovska // Vinnytski vidomosti. – 2003. – 30 kvit.; Hnatenko A. Zberehty samobutniu kulturu narodu / A. Hnatenko. Vinnytska hazeta. – 1999. – 5 sichnia; Kryvonis O. Chvert stavky – chvert kultury? / O. Kryvonis // Vinnychchyna. – 2007. – 13 berez.; Orendochka I. Vinnytski kvity v zahalnoukrainskomu vinku / I. Orendochka // Kultura i zhyttia. – 2007. – 14 lystop.; Vilchynska O. De vziaty liudei dlia kultury? / O. Vilchynska // Podoliia. – 2007. – 17 berez.

5. «Perekhid do rynku i problemy rozvytku dukhovnosti na Vinnychchyni» (Vinnytsia, 1993), «Problemy kultury i dukhovnosti v suspilstvi ta shliakhy yikh vyrishennia» (Vinnytsia, 1995); «Kultura Podillia: istoriia i suchasnist» (Khmelnitskiy, 1993), «Dukhovni vytoky Podillia: tvortsi istorii kraiu» (Kamianets–Podil'skiy, 1994), 10–17 Vinnytski oblasti (1990–1997) i 8–10 Podil'ski istoriko–kraieznavchi konferentsii (1990, 1995, 2000) ta in.

6. Bazhenov L. V. Folklorno–etnolohichni doslidzhennia Podillia i Pivdenno–Skhidnoi Volyni za roky derzhavnoi nezalezhnosti Ukrainy (1991–2002 rr.) / L. V. Bazhenov // Problemy etnolohii, folklorystyky, mystetstvoznavstva Podillia ta Pivdenno–Skhidnoi Volyni: istoriia i suchasnist: nauk. zb. – Kamianets–Podil'skiy: Abetka–NOVA, 2002. – 437 s.

7. Osnovni pokaznyky diialnosti zakladiv kultury ta mystetstva Khmelnytskoi oblasti za 2014 rik / Upravlinnia kultury, turyzmu i kurortiv Khmelnytskoi obldierzhadministratsii. – Khmelnytskiy, 2015.

8. Kultura Khmelnychchyni. Buklet. Mater. pidhot. N. Synytsia, khud. O. Mazur, vidp. za vyp. H. Furmanchuk. – Khmelnytskiy, 2009.

9. Shkrobot Petro. Ne zmovkaie pisnia v sertiakh veteraniv / Petro Shkrobot // Podil'ski visti. – 2008. – 8 veres. – №123.

10. Dovidka pro diialnist Vinnytskoho ONMTs za 2014 / Potochnyi arkhiv Vinnytskoho ONMTs za 2014 rik. Papka: Zvity, dovidky, informatsii pro diialnist ONMTs za 2014 rik.

11. Informatsiinyi visnyk (diialnist oblasnoho naukovometodychnoho tsentru kultury i mystetstva, zakladiv kultury klubnoho typu Khmelnytskoi oblasti u 2014 rotsi. – Khmelnytskiy: Khmelnytskiy oblasnyi naukovometodychnyi tsentr kultury i mystetstva, 2015. – 68 s.

12. Potochnyi arkhiv Vinnytskoho ONMTs za 2015 r. Papka «Zvit pro robotu Vinnytskoho oblasnoho tsentru narodnoi tvorchosti za 2015 rik».

13. Osnovni pokaznyky diialnosti zakladiv kultury ta mystetstva Khmelnytskoi oblasti za 2014 rik / Upravlinnia kultury, turyzmu i kurortiv Khmelnytskoi obldierzhadministratsii. – Khmelnytskiy, 2015.

14. Osnovni pokaznyky diialnosti zakladiv kultury ta mystetstva Vinnytskoi oblasti za 2014 rik: Tablytsi 1, 14. / Upravlinnia kultury i turyzmu Vinnytskoi obldierzhadministratsii. – Vinnytsia, 2015.

15. Osnovni pokaznyky diialnosti klubnykh ustanov Khmelnytskoi oblasti za 1990 rik / Upravlinnia kultury vykonkomu Khmelnytskoi oblasnoi rady narodnykh deputativ, Oblasnyi naukovometodychnyi tsentr narodnoi tvorchosti i kulturno–osvitnoi roboty. – Khmelnytskiy, 1991. – 13 s.

16. Osnovni pokaznyky diialnosti zakladiv kultury ta mystetstva Khmelnytskoi oblasti za 2014 rik / Upravlinnia kultury, turyzmu, mihratsii i religii Khmelnytskoi obldierzhadministratsii. – Khmelnytskiy, 2015.

17. Osnovni pokaznyky roboty zakladiv kultury i mystetstva Vinnytskoi oblasti stanom na 01.01.2015 r. / Upravlinnia kultury i mystetstva Vinnytskoi obldierzhadministratsii. Zvity, informatsii, dovidky pro diialnist zakladiv kultury i mystetstva za 2014 r. Tablytsi 9, 12, 13.

18. Khto zakhytyst kulpratsivnyka / Horbatiuk, Rymar, Yatsiuk ta shche 47 pidpysiv // Uriadovyi kurier. – 2008. – 21 cherv. – №113.

19. Poiasniuvalna zapyska do zvitu upravlinnia kultury i mystetstva Vinnytskoi oblasti za 2014 rik / Potochnyi arkhiv Upravlinnia kultury i mystetstv Vinnytskoi obldierzhadministratsii za 2014 rik. Zvity pro robotu zakladiv kultury i mystetstv Vinnytskoi oblasti za 2014 rik.

Zhaliuk O. P., chief specialist of the training department, Kiev Institute of Business and Technology, Vinnytsia branch (Ukraine, Vinnytsia), o.zhaliuk@yandex.ru

Cultural and creative activity of club type establishments in Podillya: status, tendencies and perspectives

The article discusses the features and tendencies that take place in the cultural and educational work in Podillya region in the post-socialist period. The state and problems of organization of cultural and creative activities, the development of cultural projects and amateur artistic activity are analyzed on the example of

Vinnytsia and Khmelnytskiy regions. It is emphasized the discrepancy between cultural and educational work of Podillya club type establishments and spiritual needs and cultural interests of the people. The author concludes that the financial, logistical and staffing support of the club type establishments' core network is unsatisfactory. It is proposed the ways for improving the activities of club type establishments such as: the increasing in different types of funding, the creating favorable conditions for patronage of art; the creation of favorable conditions for the development of private institutions of club type establishments; giving the cultural and leisure activities ethno-national and healthy lifestyle content; the promotion of talented and creative cultural organizer person.

Keywords: Podillya, club type establishments, national cultural revival, national consciousness, cultural and creative activities, folk art, amateur artistic activity, staff, clubs network.

Жалиук О. П., главный специалист учебного отдела, Винницкий филиал Киевского института бизнеса и технологий (Украина, Винница), o.zhaliuk@yandex.ru

Культуротворческая деятельность клубных учреждений Подолья: положение, тенденции, перспективы

Рассматриваются особенности и тенденции, что происходят в системе культурно–просветительной работы на Подолье в условиях государственной независимости Украины. На примере Винницкой и Хмельницкой областей анализируются состояние и проблемы организации культуротворческой деятельности, развития культурологических проектов и художественной самостоятельности. Подчеркивается несоответствие культурно–просветительной работы клубных учреждений Подольского региона духовным запросам и культурным интересам людей. Автор приходит к выводу о неудовлетворительном состоянии финансового, материально–технического и кадрового обеспечения базовой сети клубных учреждений. Предлагает пути совершенствования деятельности клубных учреждений: увеличение различных видов финансирования, создания льготных условий для меценатства; создание благоприятных условий для развития частных учреждений клубного типа; наполнение культурно–досуговой работы этнонациональным содержанием, утверждением здорового образа жизни; стимулирование деятельности талантливых, активно работающих творческих культурработников.

Ключевые слова: Подолье, клубные учреждения, национально–культурное возрождение, национальное сознание, культуротворческая деятельность, народное творчество, художественное аматорство, кадры, сеть клубных учреждений.

* * *

УДК 94(477)–058.234.4.1950/1965

Лісовська О. В., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини (Україна, Умань), LisovskaOlya@ukr.net

СТАН СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА НА СЕРЕДИНУ 1960–Х РОКІВ

Зроблена спроба комплексного висвітлення стану соціального забезпечення українського села на середину 1960–х років. Розглянуто основні напрями соціальної політики держави, наголошено на досягненнях та прорахунках керівництва щодо житлового будівництва, газифікації, електрифікації, радіофікації, медичного обслуговування в селах Української РСР. Автор поставив собі за мету проаналізувати становище соціальної сфери жителів сільської місцевості на середину 1960–х років. Як висновок, зазначено, що інфраструктура села дуже і дуже відставала від міської, не кажучи вже про облаштування сільського життя в сусідніх європейських країнах. Широко розрекламовані програми соціальної перебудови села виявилися не реалізованими на практиці. В середині 60–х рр. XX ст. значна частина сільських жителів не мала змоги користуватися більшістю побутових зручностей. Вирішення житлово–комунальних проблем здійснювалося майже виключно шляхом саморозв'язання їх на місцях.

Ключові слова: українське село, сільське господарство, соціальна сфера, побутове становище, інфраструктура, модернізація.

Проголошення незалежності України в 1991 році дало поштовх до нового історичного осмислення різних сторін життя українського народу в недалекому минулому, і, зокрема, в 50–60–ті рр. XX ст. Це стосується і стану соціального забезпечення сільського населення Української РСР.

Висвітлення питань, пов'язаних із соціальним становищем селян Української РСР є актуальним,

особливо для відтворення цілісної реальної картини історії українського села радянського періоду.

Тема даного дослідження знайшла часткове висвітлення у радянській історіографії, в якій з ідеологічних причин, дані, що характеризували рівень соціального–культурного розвитку українського села в 1950–1960–ті роки, подавалися вибірково, увага акцентувалася лише на досягненнях та позитивних показниках; замовчувалися недоліки й наявні проблеми сільського господарства та розвитку його культурно–побутового рівня, переоцінювалася їх ефективність.

У сучасній історичній науці, ряд дослідників вже зробили спробу переосмислити досягнення радянського села в соціальній сфері [3; 9]. Висвітлення цього питання на нових методологічних засадах простежується в ряді праць І. В. Рибачка, що є необхідним для відтворення неупередженої соціальної історії українського села в означений період [7; 8]. Хоча, здебільшого, питання соціально–побутового становища українських селян в 50–60–х роках ХХ ст., розглядаються в контексті розвитку всієї аграрної історії Української РСР [2; 5].

Автор поставив собі за мету з'ясувати стан соціально забезпечення сільського населення Української РСР на середину 1960–х років, реалізувавши наступні дослідницькі завдання: окреслити основні напрями соціальної політики держави в означений період, виокремити досягнення та прорахунки керівництва.

У 1950–1960–ті роки у країнах Західної Європи інтенсивно зростає життєвий рівень населення. Ще влітку 1953 р. в СРСР був прийнятий план розвитку легкого і харчової промисловості, який породив серед населення певні надії і досить скоро дав деякі позитивні зрушення: в магазинах побільшало продуктів, почалися закупки окремих товарів за кордоном. Випуск товарів народного споживання в Українській РСР у 1955 р. становив 48,1%. У 1957 р. присадибні ділянки колгоспників були звільнені від обов'язкових поставок державі сільськогосподарських продуктів. Були ліквідовані також державні позики, які забирали 10% заробітків трудящих і були засобом непрямого оподаткування населення [2, с. 441].

Нерідко траплялося, що в колгоспів у кінці року не залишалося ресурсів для розподілу за трудоднями. Тож у середині 1950–х рр. окремі колгоспи почали переходити до іншої системи розподілу доходів: щомісячного авансування працівників колективних господарств. Грошове і натуральне авансування колгоспників було не регулярним і спочатку поширювалося здебільшого на тих, хто займався вирощуванням технічних культур.

У 1957 р. колгосп «Радянська Україна» Гребенківського району Черкаської області виступив з ініціативою про розгортання культурно–побутового будівництва на селі. У середині 1958 року колгоспники артіль «Україна» Городоцького району Хмельницької області звернулися до жителів сіл республіки розпочати соціалістичні змагання за поліпшення соціально–побутової сфери села.

Усе це спричинило своєрідну лихоманку модернізації соціальної інфраструктури села. Передбачалося протягом 1959–1965 рр. збудувати в селах Київщини 329 шкіл, 105 шкільних майстерень, 22 школи інтернати, 59 дитсадків, 174 дитячих ясел–садків, 11 будинків культури, 21 кінотеатр, 68 літніх кіно майданчиків, 444 клуби, 106 бібліотек, 84 дільничних лікарні, 155 колгоспних пологових будинків, 119 фельдшерсько–

акушерських пунктів, 3 міжколгоспних санаторії, 137 стадіонів, 74 спортивних майданчиків, 73 водні станції, 66 тирів, 60 спортзалів, 72 футбольних поля, іподром, 322 лазні і 28 перукарень. В будівництво таких типових приміщень планувалося вкласти 1 млрд. 243 млн. крб. [7, с. 174].

У Програмі розгорнутого будівництва комунізму, прийнятій ХХІІ з'їздом КПРС у 1961 році, у найдзвінкішій ейфорійності категорично стверджувалося, що поступово колгоспні села перетворюються в укрупнені населені пункти міського типу з упорядкованими будинками, комунальним обслуговуванням, побутовими підприємствами, закладами культури. При цьому наголошувалося, що до початку 80–х років культурно–побутові умови зрівняються з міськими. Вирішальні зміни в соціальній інфраструктурі мали статися протягом першого десятиріччя «розгорнутого будівництва комунізму» у 1961–1971 рр.

Але колгоспи не мали достатніх фінансових можливостей для модернізації соціальної інфраструктури сіл. За наслідками господарсько–фінансової діяльності у 1964 р., кожен 8–й колгосп був збитковий, а в кожному п'ятому рентабельність була нижчою 25%. У цих умовах було вирішено згорнути широко розрекламовану роботу з модернізації у сільських населених пунктах і взято курс на спорудження обмеженої кількості експериментально показових сіл.

У морі непорядкованих українських сіл зразково експериментальні села залишалися пам'ятками «показухи». До того ж спроби забудови сіл за міським зразком виявилися не прийнятними, бо при цьому порушувалася традиційна життєдіяльність селян і більшість із них поставилася до цього негативно. Збудовані в селах багатоповерхові будинки, відірвані від міських інженерних і комунальних служб, в умовах сільської культури не тільки не забезпечили їх жителям належних зручностей, але й позбавили їх переваг сільського життя, можливості вести підсобне господарство.

З ініціативи М. Хрущовим стала реалізовуватися широкомасштабна програма житлового будівництва. Значний вплив на розв'язання житлової проблеми на селі мало укрупнення колгоспів, проведене на початку і в кінці 1950–х рр. Політика так званої сільської центрманії, або сільської урбанізації, становила, по суті, насильно бюрократичне зселення людей з малих, невеликих, зарахованих до неперспективних сіл і хуторів на центральні садиби укрупнених колгоспів і поселення радгоспів.

Така практика «благоустрою села» знову ж заподіяла чималої шкоди життєдіяльності селянства, бо відривала його від вікового рідного вогнища. Українські села почали швидко зникати на «плановій основі». Хрущовська «надпрограма» зселення сіл і будівництва агроміст була перш за все зорієнтована на молодь, підрастаюче покоління і містила, безумовно, «раціональні зерна», однак недостатньо була підкріплена матеріально, погано розрахована за часом. Задуми і плани реформатора значно випереджали можливості держави і були утопічними. Насадження агроміст привело до того, що покинуті села оголошувалися безперспективними [1, с. 180].

Мешканці багатьох малих сіл і хуторів категорично відмовлялися переселятися в центральні садиби колективних господарств і будь–що намагалися мігрувати в міста.

У результаті антихутірських акцій держави в УРСР протягом 1957–1959 рр. відбулося зменшення хуторів у сім разів. Боротьба з хуторами завдавала непоправної шкоди народному господарству, життєвому рівневі сільського населення. Адже хутори, будучи малолюдними й територіально відокремленими від інших населених пунктів, відігравали важливу економічну роль у підтримці й розвитку селянських господарств, включенні в обіг віддалених земель і угідь, збереженні й підтриманні природного ландшафту тощо. Їх невинуваті ліквідація спричинила тяжкі соціально–економічні, морально–психологічні й матеріально–побутові наслідки для сільського населення [2, с. 444–447].

З осені 1953 р. у сільському будівництві починає поліпшуватися становище. На село почало більше надходити будівельних матеріалів, які продавалися в основному колгоспникам. Це привело до розширення будівельних робіт у селянських об'їстях. За 1950–1955 рр. в УРСР було зведено 460 тис. сільських хат, проте житлово–побутові умови колгоспників усе ще залишалися надзвичайно тяжкими. Досить складною була проблема палива, особливо в південних областях. У селянських хатах світила газова лампа, а подекуди ще використовувалася скіпка [5, с. 248–249].

У другій половині 1950–х років розпочинається масова заміна солом'яних покрівель на різноманітні вогнестійкі матеріали, набагато швидше проводилася робота з електрифікації та радіофікації сіл, порівняно з попередніми роками дещо покращилося торговельне, побутове обслуговування та медична допомога. Але всі ці досягнення вражали тільки на тлі досить похмурої реальності села першого повоєнного десятиліття.

Переважну більшість селянських хат не вдавалося перекрити вогнестійкими матеріалами. Це підтверджують вибіркові бюджетні обстеження родин колгоспників у 1959 році. Із загальної кількості обстежених сімей 71% проживали в хатах із солом'яною або очеретяною покрівлею, 15% – черепичною або шиферною, 13% мали залізну покрівлю, 1% – толеву [7, с. 181].

Сільський житловий фонд продовжував бути застарілим. У 1965 р. обстежено житло–побутові умови 5200 сімей колгоспників України. Виявилось, що 50,96% проживало в будинках довоєнної забудови, 5,83% – у збудованих 1941–1945 рр., 14,86% – у 1946–1953 рр., 11,11% – у 1954–1957 рр. та 16,46% – у 1958–1965 рр. Як правило, сільські хати були одноповерховими, двоповерхові житлові будинки споруджувалися в експериментально–показових селах [7, с. 183].

Важливу роль у соціальному розвитку села відіграла електрифікація. Підключення колгоспів до державної електромережі в середині 50–х років дало потужний поштовх до постачання електроенергією села і використання її в побуті. Як показали дані, проведені ЦСУ вибіркових бюджетних обстежень, регіон Нижньої Наддніпрянини вигідно відрізнявся від інших регіонів республіки. Уже на 1959 рік тут було електрифіковано близько 60% сільських осель, а на 1969 рік ці роботи практично повністю завершилися. На відміну від західних областей цьому значною мірою сприяв високий рівень індустріального потенціалу краю [8, с. 121].

У 1954 р. електроенергію використовували в 3488 колгоспах України, з них у 584 – тільки у виробничих цілях, 2698 – частково для побутових потреб колгоспників

і лише 206 селянських дворів було електрифіковано. Переважно це були оселі керівництва колгоспів.

Досить повільно проходила на селі радіофікація. До 1950 р. вдалося обладнати радіоточки тільки в 12% колгоспів та 7,8% сільських населених пунктів України. Вони встановлювалися переважно в громадських місцях села: клубі, конторі колгоспу, сільраді, школі тощо. На 1 січня 1954 р. в УРСР радіофіковані 1063,6 тис. колгоспних дворів, або 18,7% від загальної кількості. Водночас у республіці налічувалося 7200 сіл, які взагалі не були підключені до радіотрансляційної мережі.

У 1955 р. у сільській місцевості налічувалося 584 майстерні ремонту й пошиття взуття, 1446 – пошиття одягу, 67 – ремонту металовиробів, 2 – виробництва культуртоварів. Як правило, заклади побутового обслуговування розташовувалися в райцентрах або великих населених пунктах. Тому більшість колгоспників не мали змоги користуватися їх послугами.

3 липня 1964 року в Україні, як і всьому СРСР, почала діяти державна система соціального забезпечення колгоспників. Вона була менш радикальною, ніж «пенсійна революція» 1956 р. щодо робітників і службовців, однак становила собою значний крок уперед у поліпшенні матеріально–побутового становища колгоспників. Так, колгоспники–чоловіки отримали право на пенсію від 65 років (при стажі роботи не менше, як 25 років), колгоспниці – від 60 років (при стажі роботи від 20 років) [10, с. 18].

Не в кращому становищі знаходилося торговельне обслуговування сільського населення. У кожному третьому магазині були відсутні такі товари, як гас, сірники, мило, сіль тощо. Незадовільно постачалися магазини села товарами масового вжитку, зокрема взуттям та одягом. Майже зовсім були відсутні в продажу меблі, велосипеди, радіоприймачі тощо.

З 1953 р. спостерігається тенденція до розширення мережі громадського харчування за рахунок створення їдалень при радгоспах, МТС, сільських профтехучилищах, школах. Крім того, набуває розширення виїзне харчування колгоспників під час сільськогосподарських робіт. У 1960 році в сільській місцевості діяло 6,2 тис. закладів громадського харчування, а у 1965 році – вже 11,3 тис.

За 1959–1965 роки в селах республіки було споруджено 427 і відремонтовано 450 хлібопекарень, що дало змогу звільнити від випікання хліба в домашніх умовах понад 5 млн. сільських жінок. Проте, як правило, сільські хлібопекарні залишалися малопотужними підприємствами [7, с. 207–209].

У скрутному становищі опинилося й медичне обслуговування сільського населення. У 43 сільських районах не було лікаря–педіатра, у 279 – акушера–гінеколога, у 7 – хірурга. Не вистачало медичних препаратів, санпропускників, меблів, білизни. З середини 1950–х років кількість медичних закладів на селі дещо збільшилася, певною мірою поліпшилася їх матеріальна база та укомплектованість кваліфікованими спеціалістами.

У 1960 році на селі нараховувалося 6,1 тис. підприємств пошти, телеграфу і телефону. У 1965 році вдалося телефонізувати радгоспи республіки. Телефон продовжував залишатися рідкістю в селянській оселі.

У 1961 році була розпочата планова газифікація сільських населених пунктів. До 1965 року вдалося

газифікувати лише 947 сіл або 160 тис. осель селян-колгоспників.

Велике значення для підвищення культури побуту мав розвиток мережі шляхів поліпшеного типу. До середини 60-х років було в основному вирішено проблему автобусного сполучення між обласними і районними центрами. Це дозволило істотно поліпшити транспортне обслуговування сільських жителів.

У переважній більшості українських сіл були відсутні вулиці з твердим покриттям, добре впорядковані адміністративно-господарські центри села, декоративне озеленення тощо. В особливо важкому становищі знаходилися невеликі, так звані неперспективні села.

Побутове обслуговування теж було найбільш відсталою ланкою в соціальній інфраструктурі радянського села. На кінець 1950-х років у селах УРСР діяло лише 3 хімчистки, 269 перукарень, жодної пральні, 16 майстерень для ремонту меблів, 1367 майстерень для ремонту одягу. Ліквідація промислової кооперації наприкінці 50-х років ще більше загострила проблему побутового обслуговування сільських трудівників.

У 1965 році у селах України проживало 47% усього населення, а чисельність працівників закладів побуту, які їх обслуговували, становила трохи більше 15% від їх загальної кількості. Якщо в середньому на 10 тис. жителів міста припадало 68 працівників, зайнятих у побутовому обслуговуванні, то на аналогічну кількість сільського населення – 17. Загалом у 1965 році із 33 тис. сіл України не було охоплено побутовим обслуговуванням 15 тисяч. Сільське населення республіки в 1965 році користувалося послугами підприємств побуту в 3,7 разів менше, ніж міські жителі. У доповідній записці ЦК Компартії України від 14 квітня 1965 року «Про розширення матеріально-технічної бази та поліпшення побутового обслуговування сільського населення» відзначалося, що «майже половина сіл республіки не охоплена закладами побуту, а діючі ательє, майстерні, павільйони надають ще обмежену кількість послуг, до того ж їх якість ще досить низька» [7, с. 210–212].

З ініціативи трудівників полів і ферм виникає сільська комунальна служба. Перший колгоспний комбінат комунального обслуговування виник у 1965 році в селі Руська Поляна Черкаського району. Такі комбінати виникали на базі економічно міцних колгоспів та радгоспів. Для виконання замовлень населення правліннями колгоспів виділялися обігові кошти, транспорт, також дозволялося використовувати колгоспні майстерні, але лише на госпрозрахунковій основі.

Таким чином, українські села з неймовірною швидкістю «старіли», втрачали свою зовнішню привабливість. Убогими, без належних зручностей залишалися житлові умови селян, низькою – культура побуту. Вирішення житлово-комунальних проблем здійснювалося майже виключно шляхом саморозв'язання їх на місцях. Інфраструктура села дуже й дуже відставала від міської, не кажучи вже про облаштування сільського життя в сусідніх європейських країнах.

Широко розрекламовані програми соціальної перебудови села виявилися не реалізованими на практиці.

Список використаних джерел

1. Зернова О. Г. Колгоспи України в 60-ті роки XX століття / О. Г. Зернова // Український селянин. – 2002. – №5. – С.178–182.
2. Історія українського селянства: Нариси в 2 т. / В. А. Смолій (відп. ред.); НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова

думка, 2006. Т.2. / О. В. Андрощук, В. К. Баран, О. М. Веселова та ін. – 2006. – 652 с. іл.

3. Кривчик Г. Г. Протиріччя культурного розвитку українського села у 1960–1980-ті роки / Г. Г. Кривчик // Український історичний журнал. – 2002. – №5. – С.24–34.

4. Лубко І. М. Спроби організаційно-технічного подолання кризи колгоспного виробництва в сер. 50-х на поч. 60-х рр. / І. М. Лубко // Український селянин. – 2002. – №5. – С.116–119.

5. Панченко П. П. Аграрна історія України: Підручник. – 2-ге вид., випр. і доп. / П. П. Панченко, В. А. Шмарчук. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000 – 342 с.

6. Пушкаренко П. Соціально-економічний розвиток села / П. Пушкаренко // Сільські вісті. – 1968. – №3. – 21 грудня. – С.2.

7. Рибак І. В. Соціально-побутова структура українського села / І. Рибак. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000. – 304 с.

8. Рибак І. В. Соціальна інфраструктура українського села: зміни, труднощі, проблеми (20-ті – початок 90-х рр. XX ст.) / І. В. Рибак. – К.: Рідний край, 1997. – 165 с. з іл.

9. Романюк І. М. Українське село в 50-ті – першій половині 60-х рр. XX століття / І. М. Романюк. – Вінниця: Книга-Вега, 2005. – 256 с.

10. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф.1. – Оп.80. – Спр.1312. – 45 арк.

References

1. Zernova O. G. Kolgospny Ukrainy u 60-ti roky XX stolittja / O. G. Zernova // Ukrain's'kyj seljanyn. – 2002. – №5. – S.178–182.

2. Istorija ukrai'ns'kogo seljanstva: Narisy v 2 t. / V. A. Smolij (vidp. red.); NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. – K.: Naukova dumka, 2006. T.2. / O. V. Androshuk, V. K. Baran, O. M. Veselova ta in. – 2006. – 652 s. il.

3. Kryvchik G. G. Protyrichchja kul'turnogo rozvytku ukrai'ns'kogo sela u 1960–1980-ti roky / G. G. Kryvchik // Ukrain's'kyj istorychnyj zhurnal. – 2002. – №5. – S.24–34.

4. Lubko I. M. Sproby organizacijno-tehnichnogo podolannja kryzy kolgospnogo vyrobnytva v ser. 50-h na poch. 60-h rr. / I. M. Lubko // Ukrain's'kyj seljanyn. – 2002. – №5. – S.116–119.

5. Panchenko P. P. Agrarna istorija Ukrainy: Pidruchnyk. – 2-ge vyd., vypr. i dop. / P. P. Panchenko, V. A. Shmarchuk. – K.: T-vo «Znannya», KOO, 2000 – 342 s.

6. Pushkarenko P. Social'no-ekonomichnyj rozvytok sela / P. Pushkarenko // Sil's'ki visti. – 1968. – №3. – 21 grudnja. – S.2.

7. Rybak I. V. Social'no-pobutova struktura ukrai'ns'kogo sela / I. Rybak. – Kam'janec'-Podil's'kyj: Abetka, 2000. – 304 s.

8. Rybak I. V. Social'na infrastruktura ukrai'ns'kogo sela: zminy, trudnoshhi, problemy (20-ti – pochatok 90-h rr. XX st.) / I. V. Rybak. – K.: Ridnyj kraj, 1997. – 165 s. z il.

9. Romanjuk I. M. Ukrain's'ke selo v 50-ti – pershij polovyni 60-h rr. XX stolittja / I. M. Romanjuk. – Vinnycja: Knyga-Vega, 2005. – 256 s.

10. Central'nyj derzhavnyj arhiv gromads'kyh ob'jednan' Ukrainy. – F.1. – Op.80. – Spr.1312. – 45 arh.

Lisovska O. V., Ph.D. (History), assistant professor of History of Ukraine Chair, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University (Ukraine, Uman), LisovskaOlya@ukr.net

The state of social support in the Ukrainian village in the mid 1960s

The article makes an effort to show the state of social support of the Ukrainian village in the middle of 1960s. The main directions of state social policy are analysed. Achievements and failures of the leaders in their attempts concerning housing construction, gasification, electrification, broadcasting, and medical care in villages of the Ukrainian SSR are emphasised. The main goal of the author is to analyze the state of social sphere of rural inhabitants in the mid 1960s. As a conclusion, it is stated that village infrastructure could not reach the level of the city one, especially compared with arranging people's life in rural areas in neighbouring European countries. The widely advertised programs of social reconstruction in the village were not properly implemented in practice. In the mid 1960s a significant part of the rural population did not have the opportunity to use most amenities. The problems concerning housing were mostly solved by local governments.

Keywords: the Ukrainian village, agriculture, social sphere, living environment, infrastructure, modernization.

Лисовская О. В., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории Украины, Уманский государственный педагогический университет им. Павла Тычины (Украина, Умань), LisovskaOlya@ukr.net

Состояние социального обеспечения украинского села на середину 1960-х годов

Предпринята попытка комплексного освещения состояния социального обеспечения украинского села на середину 1960-х годов. Рассмотрены основные

направлення соціальної політики государства, отмечаются достижения и просчеты руководства по вопросам жилищного строительства, газификации, электрификации, радиофикации, медицинского обслуживания в селах Украинской ССР. Автор поставил себе целью проанализировать положение социальной сферы сельской местности на середину 1960-х годов. Как вывод, указано, что инфраструктура села очень и очень отставала от городской, не говоря уже об обустройстве сельской жизни в соседних европейских странах. Широко разрекламированные программы социального переустройства села оказались не реализованными на практике. В середине 60-х гг. XX в. значительная часть сельских жителей не имела возможности пользоваться бытовыми удобствами. Решение жилищно-коммунальных проблем осуществлялось почти исключительно путем саморешения их на местах.

Ключевые слова: украинское село, сельское хозяйство, социальная сфера, бытовое положение, инфраструктура, модернизация.

* * *

УДК 94(477)«1953/1964»:378

Лук'яненко О. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри культурології, Полтавський національний
педагогічний університет ім. В. Г. Короленка
(Україна, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com

КОЛЕКТИВИ ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ УКРАЇНСЬКОЇ РСР ДОБИ «ВІДЛИГИ» НА ПЕРЕХРЕСТІ ОСВІТНІХ РЕФОРМ (Ч.1)

Ілюструються зміни у ставленні колективів педінститутів УРСР періоду осталінізації (1953–1964 рр.) до реформування їхнього професійного середовища. Застосування методу контент-аналізу педагогічної преси дозволило проілюструвати тлумачення викладачами вишів мети змін; виявити її реальне та бажане змістове наповнення періоду сфер впливу між педагогічними інститутами, порівняти організацію процесу перетворень у різних регіонах, сферах та напрямках.

Ключові слова: повсякдення, реформи освіти, вища педагогічна школа, осталінізація.

Система вищої освіти покликана готувати людину до відкриття нового, а тому і сама перебуває постійному русі та вдосконаленні. Часто її просто лихоманить від кількості змін, неузгодженості дій реформаторів різного рівня та місцевих варіантів розуміння правильності змін. На початку XXI століття вища школа України нарешті отримала новітній закон, що б регламентував її функціонування. Проте, самим законом справа не закінчується. Кількість навчальних закладів, якість викладання та рівень як абітурієнтів, так і викладачів стають темами довгих дискусій у вузьких колах спеціалістів. Півстоліття тому, у час ліберальних реформ доби «відлиги» вища школа УРСР уже стояла на схожому роздоріжжі. Тоді освітяни стикнулися з тією ж силою силенною проблем, що їх намагаться розв'язати сучасне українське чиновництво. У даній розвідці ми поглянемо, який образ змін в системі освіти формувало у педагогів профільне видання «Радянська освіта». Країні довелося пережити не один десяток реформ, що спіткали різні сфери життя щороку. Ті ж, що стосувалися виключно освітньої сфери і пропонувалися інтелігенції для роздумів крізь періодику, ми згуртували у декілька тематичних блоків.

Перший блок об'єднує публікації, що розтлумачували педагогам зміни в структурі вищої школи та системи її управління. Початок 1950-х ознаменувався процесом реорганізації в сітці педінститутів країни. У серпні 1953 р. преса оприлюднила наслідки перших змін: 5 учительських інститутів (Білоцерківський іноземних мов, Житомирський, Ізмаїльський, Осипенківський та Ровенський) стали педагогічними. Подібні суто прагматичні зміни тлумачилися з позицій ідеології. На

підкріплення віри у правильність реформ освітянам у цій же публікації нагадали слова В. Молотова: «Ми живемо в такий час, коли всі дороги ведуть до комунізму» [1]. Це, очевидно, мало б перекопати у правильності курсу. Процес реорганізації учительських інститутів завершився у 1954 р. Про наслідки кількарічної реформи у вересні 1955 р. освітянам звітували так само через пресу. Згідно з роз'ясненнями, після усіх змін в УРСР утворилося 37 педагогічних інститутів з 33 тис. 917 студентами стаціонару та 56 тис. студентами-заочниками. У педагогічних вишах працювали 3 тис. 33 викладачі. Влада таким чином провела укрупнення малочисельних факультетів і відділів у 10 інститутах. Окрім системи освіти, такі публікації слугували своєрідною рекламою здобутків влади у матеріальній сфері. Негарзди із майном, дефіцит продуктів, ідеологічний контроль мали забути на фоні того, що держава звітувала про успіхи відбудови інститутів, що тягнулася ще з 1945 р. Показовими стали відбудови гуртожитків Житомирського педінституту та Київського ДПІ іноземних мов, будівництво нових навчальних корпусів, майстерень по склу, дереву та металу з кваліфікованими викладачами Запорізького та Полтавського педагогічного вишів [2].

Правда, преса замовчувала ціну подібних відбудов – розкрадання коштів, зриви строків, неякісність будівництва, залучення студентів та викладачів через відсутність бажання облбудтрестів допомагати з роботою та матеріалами тощо. Всі ці данні, залишені у протоколах партзборів, доповідних записках Міносвіти та у звітах до місцевих парткомів не повинні були зіпсувати позитивного образу, що його вимальовувала періодика.

Питання управління вищою школою було підняте під час обговорення реформи М. Хрушова по вдосконаленню керівництва промисловістю та будівництвом у 1957 р. Так само, як і викладачі Київського ДПІ, стосовно цього дискутували вчителі чи не всіх українських шкіл та викладачі чи не кожного вишу, бо «партія, як завжди, звернулася за порадою» [3]. Спеціфічні висновки такої обмін думками породив у Черкасах. У квітні 1957 р. викладач педінституту М. Босий почав критику Міносвіти за недосконалу мережу педвишів країни. Педагога обурювало, що в Черкаській області діяли два інститути – Уманський та Черкаський, готуючи спеціалістів однаково призначення. Пропозиції були радикальні: об'єднати на базі Черкаського два заклади [4].

Третя хвиля реформаторських настроїв прокотилася освітянськими колами у зв'язку з підготовкою нового закону про освіту. У листопаді 1958 р. на сторінках перси опублікували проект тез «Про змінення зв'язку школи з життям» [6]. Уже в грудні у періодиці розгорнулася широка кампанія по обговоренню нововведень. Напевне, не знаючи про ініціативи своїх черкаських колег по злиттю Черкаського та Уманського педагогічних інститутів, в Умані пропонували скоротити кількість вузів, а інститути зміцнити кадрами та матеріально-технічною базою [8].

Набувала все ширшої популярності ідея, висловлена черкашанами 1957 р. про те, аби Міністерство вищої освіти взагалі ліквідувати через недієздатність, передавши університетську освіту у відання Міністерства освіти [4]. Через підготовку профільного закону, в Умані через рік після пропозиції колег знову рекомендували владі ліквідувати Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти, аби не дублювати не дублювати повноваження [8].